

Inventering/sondning på Slyos, v. 29 2006

Fornlämning 220 och 222,
Kyrkbyn 14:6, Lillhärdal sn,
Härjedalens kn, Jämtlands län

PG Bengtsson
2006

Bild på försättsbladet:
Sondning på linje inom
fornlämning 222, Lillhårdals socken

Innehållsförteckning

1. Slyosprojektet	4
2. Frågeställningar	4
3. Metod	5
4. Resultat	8
5. Diskussion	11
6. Veckans aktiviteter	12
7. Medias rapportering	17
8. Allmänhetens deltagande	17
9. Sammanfattning	19
10. Administrativa uppgifter	19

1. Slyosprojektet

2003 startade Slyosprojektet med ett seminarium i Lillhärdal, se [Slyos-seminarium](#). Under två säsonger har en arkeologisk utgrävning genomförts av en husgrund på fornlämning 222, se [Slyos-rapport fornlämning 222, 2004-05](#). Tidigare hade en husgrund på fornlämning 220 undersökts, se [Slyos](#), arkeologiska undersökningar av senvikingatida/ medeltida boplatlager (1976, 1993 och 1999).

Inför säsongen 2006 beslöts att eftersöka fler lämningar av mänsklig verksamhet inom Slyosområdet.

Slyos är ett område i byn Lövnäsullen tre mil väster om Lillhärdal och 1,5 mil öster om Särna. Slyos är dalbotten utmed Härjeån som sträcker sig ungefär 2 km från bron över Härjeån i Lövnäsullen och nedströms. Området har, till skillnad från omgivningen, en frodig beväxning av lövträd och gräs. Detta kommer sig av att silt har avsatts i dalbotten vid isavsmältningen. Silt är finfördelat material som ligger 1 – 2 dm över moränen i dalbotten. Årligen översvämmas delar av Slyos vid vårfloden, vilket också förbättrar växtligheten.

2. Frågeställningar

I den norska kungaadministrationens dokument från mitten av 1300-talet finns Härjulfberättelsen nedtecknad. Den anger att Härjulf Hornbrytaren och hans kvinna Helga byggde sin boplat vid "Sliarosvellir", vallarna vid Slyans os i Härjeån, i mitten av 800-talet.

Går detta dokument att bekräfta med arkeologiska metoder?

Frågor

- Hur har människan nyttjat Slyos? När började området användas och har nyttjandet förändrats över tid?
- Avtecknar sig mötet mellan olika kulturella identiteter på Slyos?

Dessa frågor är övergripande för projektet. De kommer att konkretiseras och formuleras mer detaljerat efterhand som arbetet i projektet utförs:

För närvarande arbetas med denna fråga:

- Är det fåbodar, en gård eller en annan typ av bebyggelseämningar som vi har spåren av på Slyos? Om det är fåbodar, var ligger i så fall gården som de har tillhört?

Slyosprojektet har även ambitionen att engagera allmänheten i det arkeologiska arbetet. Projektet söker finna former och metoder för att dra in allmänheten i arbetet. De tre gångna verksamhetsåren utvärderas i den här

rapporten angående hur projektet har engagerat allmänheten, hur vi har lyckats med att nå ut.

3. Metod

Inom Slyosområdet växer gräs, buskar och lövträd väldigt frodigt. Detta gör att fornlämningar är svåra eller omöjliga att se i markytan. För att undersöka om det fanns fler spår av mänsklig verksamhet i och omkring fornlämningarna 220 och 222, där två husgrunder har grävts ut, genomfördes 2006 en inventering med hjälp av sonder. Med två meters lucka inventerades/sondades delar av de två fornlämningsområdena. Spår av mänsklig verksamhet i form av kulturlager eftersöktes. Även fördjupningar och förhöjningar i markytan registrerades. Vid ett tillfälle avsåktes en fördjupning med vaga antydningar till kulturlager med metalldetektor innan den avfördes.

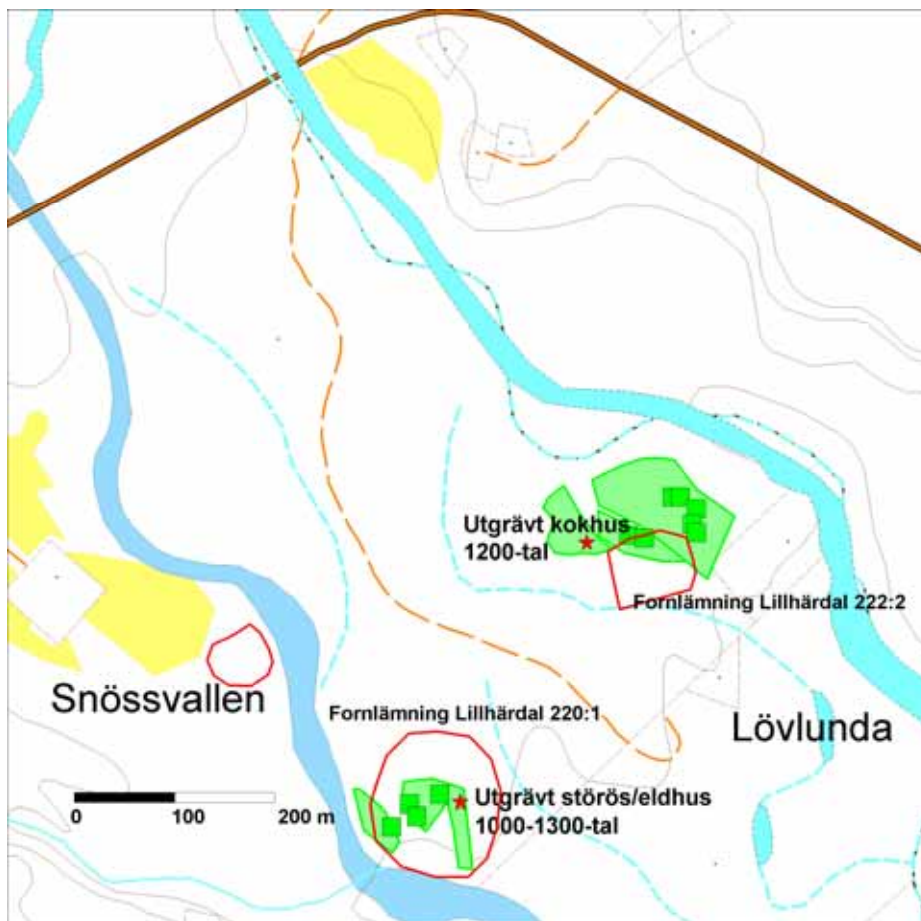
Figur 1 och 2. Med två meters lucka sondades/inventerades området på "jakt" efter kulturlager och avvikelser i markytan.

*Figur 3.
Sondprov taget i orörd mark.
Märk att jordlagerna på Slyos
skiljer sig från det normala i
södra norrlands skogsmarker,
podsol. Den bruna silten på
Slyos är bördigare än podsol.*

*Figur 4.
Sondprov från nr. 10 med
kulturlager. Kulturlagret är
närmare 10 cm tjockt och ligger
något mer än 10 cm under
markytan.*

Figur 5. De inventerade områdena är gröna. De gröna kvadraterna är platser med kulturlager. Fornlämningsområdena är rödmarkerade.

Det inventerade området vid fornlämning 222 är nästan 13 000 kvadratmeter stort och vid 220 något mer än 4000 kvadratmeter.

Punkterna, som begränsade inventeringsytorna och platserna med spår av mänsklig verksamhet, mättes in med GPS och behandlades digitalt. Osäkerheten är relativt stor, ungefär 10 m, men platserna är markerade i terrängen.

Figur 6. Två norska arkeologistuderande ansvarade för inmätningen.

Resultat

Sammanlagt registrerades 20 platser som intressanta. Efter "rensning" kvarstod elva platser med tydliga indikationer på mänsklig verksamhet. De som rensades bort var fem stycken runt den utgrävda husgrunden på fornlämning 222 och de övriga fyra var fördjupningar som bedömdes som naturliga.

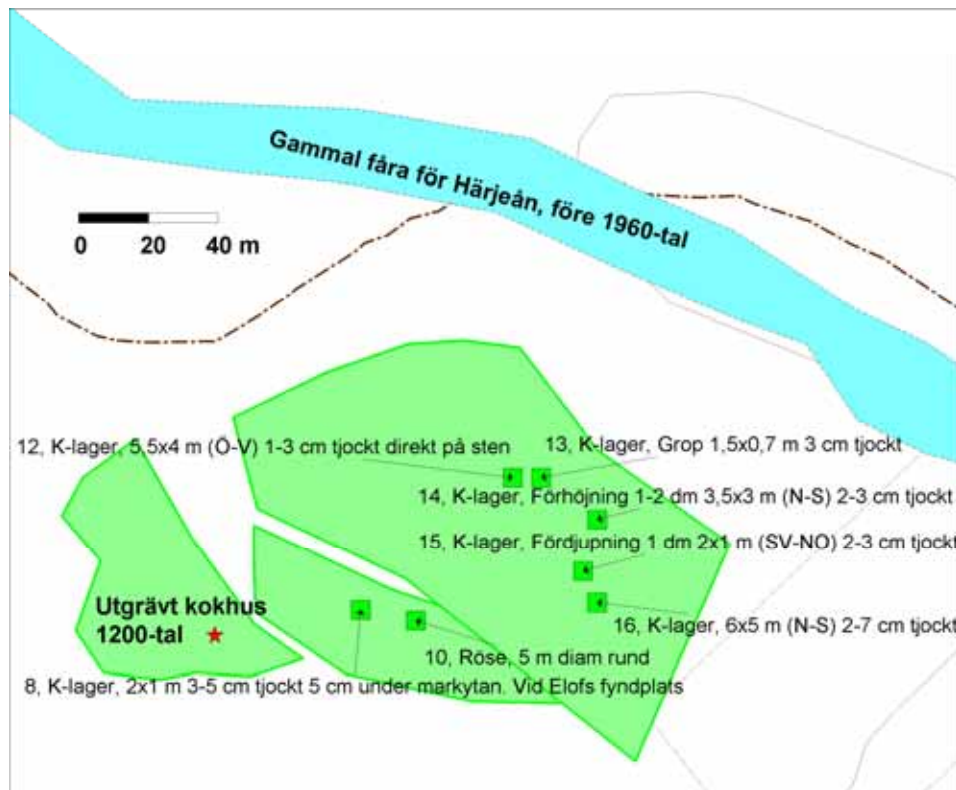
Följande nummer finns kvar efter "rensningen":

222: 8, 10, 12, 13, 14, 15 och 16.

220: 17, 18, 19 och 20.

Alla utom nr. 8, 10 och 17 ligger i mark som fortfarande är öppen, ej busk- eller skogsbevuxen. Mark som har använts för slätter in i sen tid, ungefär 1950-1970-tal.

Fornlämning 222

Figur 7. Platser med spår av mänsklig verksamhet på fornlämning 222.

På fornlämning 222 registrerades sex kulturlager och ett röse. Störst yta av kulturlagera har nr. 16, 6x5 m. Något mindre är nr. 12, 5,5x4 m. Dessa kan tyda på någon typ av större byggnad. Nr 13, 14 och 15 är mindre, men kan ha varit någon typ av förråds- eller förvaringsbyggnader. Nr 8 var 2x1 m stor

och låg några meter bredvid en av Elof Herrdins fyndplatser för bl.a. medeltida fynd, se [Slyos](#), arkeologiska undersökningar av senvikingatida/medeltida boplatlager (1976, 1993 och 1999).

Nr. 10 är ett röse, ungefär 5 m i diameter och ungefär 0,5 m högt. Röset ligger 10-15 m öster om Elof Herrdins fyndplats och det intilliggande kulturlagret nr. 8. Ett 4 dm brett schakt torvades av över röset och stenarna och ytan borstades rena.

Figur 8. Röse, nr. 10, på fornlämning 222.

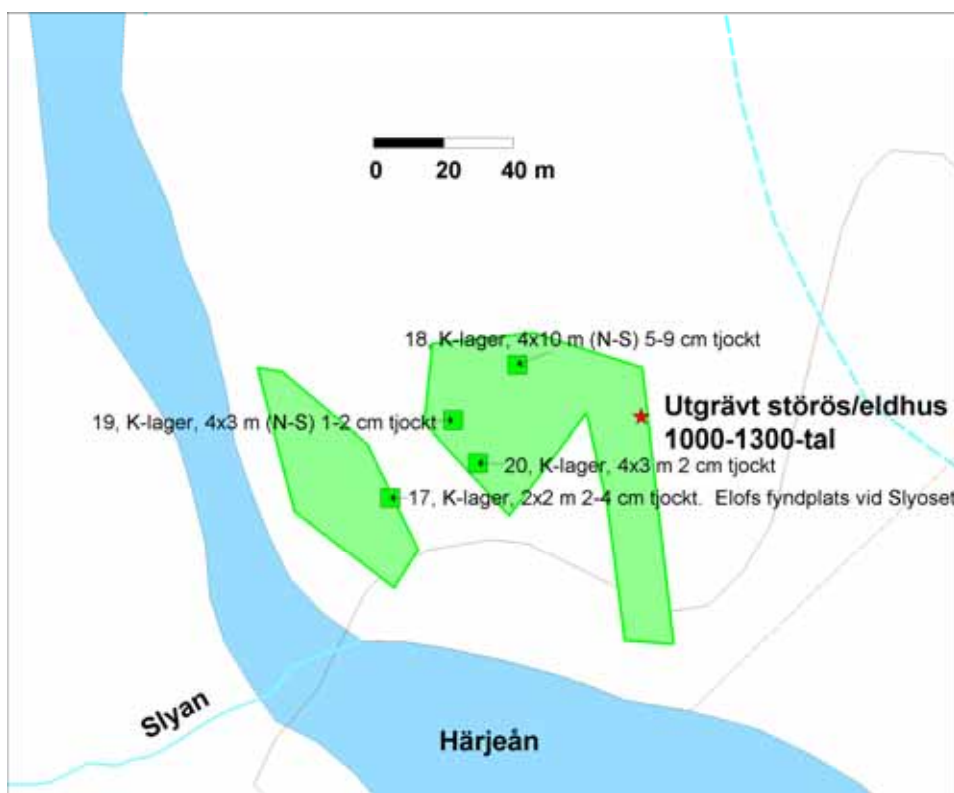
Några meter söder om röset växer en kraftig gran omgiven av buskvegetation, som eventuellt kan indikera extra näringsrik mark som ett kulturlager eller härd. Platsen ligger i den ena sidan av en fördjupning, troligtvis en "älvfåra" för grundvatten som har tryckts upp vid något tillfälle.

Inga fynd framkom och troligast är det ett odlingsröse.

Figur 9. Lodbild över schaktet över röset, nr. 10.

Fornlämning 220

Figur 10. Platser med spår av mänsklig verksamhet på fornlämning 220.

På fornlämning 220 registrerades fyra platser med kulturlager. Störst är nr. 18, 4x10 m, där kulturlagret var relativt tjockt, 5-9 cm. Inom nr. 18:s område gav metalldetektorn utslag. De övriga tre platserna är mindre. Nr. 18 ger intryck av att vara spår efter en byggnad. Det utgrävda störosset ligger ungefär 50 m öster härom.

Figur 11. Sondning vid punkt nr. 18. Kulturlagerna inom fornlämning 220 ligger i mark som fortfarande är öppen efter att tidigare ha brukats. Träd och buskar tar dock allt mer över.

Diskussion

Ännu kan inte 1300-talsdokumentens utsaga att Härjulf Hornbrytaren bosatte sig vid Sliarosvellir, "vallarna vid Slyans os", i Härjeån verifieras arkeologiskt. De två utgrävda husen ligger inte så långt tillbaka i tiden som till Härjulf Hornbrytarens tid, 850-talet e.Kr.

De visar istället att Slyos har nyttjats under långa tider. Hittills vet vi med säkerhet att området har använts sedan 1000-1100-talet.

Årets arbete har dock visat att det finns mer dolt under markytan att undersöka arkeologiskt. Dessutom finns fortfarande områden som inte är inventerade med sond. Speciellt området norr om Långolashögen där kulturlager troligen går att finna. Söder om Långolashögen finns även ett område med ett 20-tal stensatta gropar med ungefär 0,5 meters sida, som vi inte vet något säkert om, ålder eller användning.

Uppe i Lövnäsullen finns en lokal med flera husgrunder som ännu inte är daterade eller undersökta.

Vi har ingen kunskap om hur Härjeåns och Slyans lopp har förändrats, om de har förändrats, de senaste 1200 åren. Det finns flera gamla fåror, men vi vet inte deras ålder. Kanske är Slyans os i Härjeån belägen på samma plats som för 1200 år sedan?

Den frågan dyker upp när vi nu har kostaterat att det finns kulturlager som kan indikera byggnader vid platsen för Slyans os idag, fornlämning 220.

Även de upptäckta kulturlagerna bredvid fornlämning 222 indikerar byggnader.

Det traditionella läget för gårdar är att söka så frostfria lägen som möjligt. Slyos ligger i botten på dalgången och bör vara ett "dåligt" läge. Lövnäsullen, Snösullen och Renssåsen ligger högre. Kan de vara lägen för en gård på 850-talet? Eller har den verkligen legat på "vallarna vid Slyans os"? Kan de kulturlager vi har funnit vid 220 vara från 800-talet, eller hör de ihop med det undersökta huset/elhuset/störrös cirka 50 m bort? Eller är det från ytterligare någon annan tid? Slyosområdet verkar ha nyttjats under "alla" tider.

Veckans aktiviteter

Arbetet på Slyos

Figur 12. Under 2006 bestod det arkeologiska arbetet i huvudsak av att sticka med en sond i marken. Det som mest liknade en arkeologisk utgrävning var avtorvningen av nr. 10, ett odlingsröse.

Figur 13. Metalldetektor användes vid ett tillfälle för att bedöma om en fördjupning i marken var skapad av människan eller naturlig. Platsen bedömdes som naturlig.

Figur 14. Att fika är en viktig del i arbetet. Här ges möjligheter till informationsutbyte och att berätta om arkeologin som vetenskap.

*Figur 15.
PG Bengtsson diskuterar under
en fikarast.*

Invigning av Häxmuseet – onsdag 19/7

Figur 16. På onsdagen invigdes Häxmuseet i Lillhärdal. Clas Hallman, Ana Martinez och Gunilla Hedin invigningstalade. Ana Martinez är Häxintendent.

Figur 17. Många intresserade deltog på invigningen. 13 personer kom från Slyosprojektet.

Fest för kulturarvsarbetande i Lillhärdal – onsdag kväll

figur 18. På onsdagskvällen samlades det till fest hos Slyos-gänget. 14 personer fick plats runt bordet. Häxmuseet, Härjedalens Fjällmuseum och Radio Jämtland var representerade förutom Slyos-gänget.

Figur 19. Senare på kvällen blev det både musik och dans.

Exkursion till Huckerholmen – torsdag 20/7 14.00

Figur 20. På Huckerholmen i Orrmosjön, några km från Lillhärdal, berättade PG Bengtsson om fångstkulturens gravar på holmen, skogsgravar. Med hjälp av en tidslinje sattes skogsgravarnas tid in i ett sammanhang.

Kulturarvskväll, föredrag – torsdag kväll

På torsdagskvällen hölls föredrag och det diskuterades i Lillhärdals Församlingshem. PG Bengtsson berättade om veckans arbete på Slyos. Katarina Bodin från Stockholm, men med rötter i Lillhärdal, gick igenom sin D-uppsats i Geografi, som tar upp en stigs historia. En stig i sydvästra Härjedalen, mellan Storhärjabygget och Storfjäten. Stig Ericsson från Särna Skogsmuseum inbjöd till ett seminarium om Trygåsvallden den 5-6 oktober 2006. "Trygåsprojektet" kan bli något som har likhet med Slyosprojektet.

Figur 21. Katarina Bodin föreläste inför ungefär 45 åhörare...

... och PG Bengtsson, Jämtlands läns museum, Jämtli. Figur 22.

och Stig Ericsson, Särna Skogsmuseum. Figur 23.

Medias rapportering

Östersundsposten:

<http://www.op.se/parser.php?level1=2&level2=7&id=686394>

Länstidningen:

http://www.ltz.se/artikel_standard.php?id=341939&avdelning_1=101&avdelning_2=136

Radio Jämtland:

☒ Följ med till utgrävningsplatsen

<http://www.sr.se/webbradio/index.asp?namn=240789&typ=db>

☒ Berättelsen om Härjulf och Helga

<http://www.sr.se/webbradio/index.asp?namn=240791&typ=db>

(Här kan RealPlayer laddas ner:

http://sweden.real.com/player/?src=eu_gb_home)

Även TV4 (ÖP-tv) hade inslag från årets verksamhet, men de har inte länkar till inslagen.

Allmänhetens deltagande

Jag vill diskutera vilka grupper av allmänheten som har varit delaktiga under de tre fältsäsongerna på Slyos.

Sammanställning av deltagare

År Hembygdsför Slyospr LövnäsvalLEN Kulturarvspers Allm Lillhärdal Allm Öv

04	5	3	1	1	13	0
05	6	3	2	3	2	0
06	4	3	0	2	4	7

Om vi går igenom tabellen kolumn för kolumn kan vi först se att

Hembygdsföreningens styrelse är stabil i sitt deltagande.

Slyosprojektet företräds av PO Nordell, pensionerad geovetare från Falun med sitt ursprung i Lillhärdal och av Jamtlis personal; PG Bengtsson, Anders Hansson och 2006 Sofia Jönsson från Fjällmuseet i Funäsdalen. Från **LövnäsvalLEN** har Lars-Olof Dahlgren deltagit 2004 och 2005, men han arbetade under 2006. Även hans syster deltog 2005.

Kulturarvspersoner är personer som har sitt yrke inom denna sektor. 2004 deltog Lowissa Mannerheim från Fjällmuseet i Funäsdalen. 2005 deltog Lowissa Mannerheim, Stig Ericsson från Särna Skogsmuseum och arkeolog Jonas Lidén, särbo med den ena häxintendenten. 2006 deltog två arkeologistuderande från Trondheim, Arne Andersson-Stamnäs och Christer Vinje Gimse.

Allmänhet Lillhärdal har sjunkit markant efter det första året 2004.

Allmänhet övrig ökade 2006 från 0 till 7 personer. Detta berodde på att PG Bengtsson uppmanade till deltagande bland sina arkeologiintresserade vänner.

Vilka lärdomar kan dras av denna sammanställning?

Jag föreslår att två saker skall betonas för att nå ut till en bredare allmänhet.

Bättre allmän marknadsföring

Den lokala annonseringen i Lillhärdal och framförallt i övriga Härjedalen måste bättras. Hittills har affischer satts upp i Lillhärdal och Hembygdsföreningen har vidtalat personer. Men vi behöver göra Slyosprojektet mera känt och att det finns möjligheter att få "prova på" arkeologiskt arbete. Vi behöver använda de kommunala möjligheterna som finns i form av turistbroschyrer och finna ytterligare andra former. Samverkan med Lillhärdals Turistbyrå, liksom de övriga turistbyråerna i Härjedalen, Härjedalsresor och Häxmuseet behöver ske i organiserad form.

Vända sig till arkeologiintresserade

Den andra delen är att planerat vända oss till den arkeologiintresserade allmänheten. Jag tänker på arkeologiföreningar som fanns t.ex. i Östersund, och till Bäckedals Folkhögskolas elever. Att nå ut till de arkeologiintresserade kan säkert ske på flera sätt, men vi behöver finna denna grupp och nå ut till dem. Ett först steg är att annonsera Slyosprojektet inom Jämtlands län men vi kan också göra detta på nationell nivå genom t.ex. populärarkeologiska tidningar. En grupp är arkeologistudenter. I år deltog de två studenterna från arkeologin på Trondheims universitet. Det vore önskvärt med någon form av fortsättning, i samarbete med ett eller flera universitet.

För att kunna ta emot fler deltagare från andra platser än Lillhärdal krävs att vi har en beredskap att kunna erbjuda logi till fler än de åtta bäddar som Hembygdsföreningen hittills har erbjudit oss utan kostnad, och som har varit helt tillfredsställande.

Jag föreslår att Slyosprojektet inte ändrar sina pedagogiska former, utan försätter med liknande typer av verksamhet som tidigare. Se kapitel "Veckans aktiviteter".

Sammanfattning

Vid årets fältarbetsvecka för Slyosprojektet i Lövnäsvalen och Lillhärdal genomfördes arkeologiskt inventeringsarbete på Slyos och även en exkursion till ett skogsgravfält på Huckerholmen. Även en Kulturarvskväll med föredrag arrangerades.

Inventeringen genomfördes med sond. Kulturlager och andra spår av mänsklig verksamhet eftersöktes inom och vid fornlämningarna 220 och 222 på Slyosområdet. 17 000 m² inventerades med två meters lucka. 11 platser med indikationer på mänsklig verksamhet upptäcktes. Endast en lämning, troligen ett odlingsröse, var synligt ovan mark.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsen diarienummer; 431-7560-06.

Ekonomiska kartan blad; 663 06.

Inventerad/sondad yta; 17 000 m².

Tidsåtgång; 80 arkeologtimmar och frivilligt arbete, 23 personer, 267 timmar.

Undersökningsledare PG Bengtsson. Sofia Jönsson från Härjedalens Fjällmuseum deltog som assistent.

Undersökningen utfördes v. 29 2006.

Ritningar förvaras i Jamtlis arkiv. Fotografering har skett med digitalkamera och förvaras digitalt på Jamtli.

Fotograf: PG Bengtsson utom Figur 15 där Sofia Jönsson, Härjedalens Fjällmuseum, är fotograf.
Kartorna i rapporten har tillstånd; © Lantmäteriet Dnr L 1999/387.